

XVIII. YÜZYIL BAŞLARINDAN XIX. YÜZYIL ORTALARINA KADAR MARAŞ VE ÇEVRESİNDE EŞKIYALIK HAREKETLERİ

Yrd. Doç. Dr. Faruk SÖYLEMEZ
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
fsoylemez@ksu.edu.tr

Özet

XVIII. yüzyılda, Maraş çevresinde eşkıyalık olaylarına en fazla karışan unsurlar konargöçerlerdi. Maraş, coğrafi konumu nedeniyle konargöçer yaşam için elverişliydi. Bunlar yerleşik olmadıkları için daha kontrolsüz hareket edebiliyor, karıştıkları olaylardan sonra takip edildiklerinde izlerini kaybettirebiliyorlardı. Özellikle, eşkıyalık hareketlerinin çoğunun, Maraş'ı Orta Anadolu'ya bağlayan yol üzerinde meydana geldiği görülmektedir. Maraş'ın Zeytun nahiyesinde yaşayan Ermenilerin de yolcu ve kervanlara saldırarak gasp ve yağmalama olaylarına karıştıkları tespit edilmiştir. Devlet adamları eşkıyalığın önlenmesine yönelik, kefalet, nezir, para cezası, sürgün, hapis ve kürek cezası gibi birtakım tedbirlere baş vuruyorlardı. Ancak, eşkıyanın yapmış olduğu zulümleri ortadan kaldırmakla görevli mahallî yöneticilerin de zaman zaman halka karşı adaletsiz davranmaları, asayişin daha da bozulmasına neden olmaktaydı.

Anahtar Kelimeler: Eşkîya, yağmalama, aşiret, konargöçer, Ermeniler, Elbistan, ticaret.

BANDITRY MOVEMENTS AROUND MARAŞ FROM THE BEGINNING OF THE 18TH CENTURY TO MID-19TH CENTURY

Abstract

In 18th century, mostly semi-nomadic tribes involved into the banditry movements around Maraş province. Maraş province geographically was suitable for nomadic life-style. Nomadic tribes, who acted banditry, thereafter, easily deserted in mountainous terrain of the region, when they were chased down. Especially, highway banditry movements were largely occurred around the roads, which lined Maraş province to Central Anatolia. The Armenians of Zeytun, who lived in mountainous area and controlled the main roads to the south and Central Anatolia, were also pretty active in brutal highway robberies. Central power applied harsh and deterrent penalties against the banditry. Criminals were jailed, fined, exiled, etc. Unfortunately, local rulers were not so determined to fight against the banditry, in reverse, in many cases; some rulers protected the bandits and reached unjust decisions that weakened the law and order.

Key Words: Bandit, plunder, tribe, nomads, Armenians, Elbistan, trade.

Giriş

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyıl başlarından itibaren, hem askerî hem de mali açıdan bir hayli külfetli seferlere girişmiştir. Anadolu'daki yöneticilerin birçoğu da bu seferlere katıldığından, eyaletlerde otorite boşluğu meydana gelmiş, bundan istifade ile Anadolu'nun muhtelif yerlerinde eşkıya grupları ortaya çıkarak huzur ve emniyetin bozulmasına yol açmışlardır.

Ülkede huzur ve asayişin bozulmasının bir diğer nedeni de aşiretlerdi. Konargöçer hayatı yaşayan aşiretler, yerleşik halk ile daima sürtüşme içerisinde bulunmuşlardır. Devlet, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren hem aşiretlerden vergileri tam olarak alabilmek, onların askerî güçlerinden yeterince faydalanabilmek hem de Anadolu'da meydana gelen karışıklıklardan dolayı boşalan köyleri tekrar meskûn hâle getirmek, tarımsal üretimi artırmak ve onları kontrol altında tutmak amacıyla konargöçer aşiretleri iskân etmeğe çalışmıştır. Bu iskân çalışmaları XVIII. yüzyıl başlarından XIX. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir¹.

Maraş, coğrafi konumu nedeniyle eski dönemlerden itibaren Anadolu'ya sahip olan devletler ile Suriye bölgesine hâkim olanlar arasında bir sınır şehri olmuştur. Bu konumundan dolayı Maraş, hemen her dönemde çatışma alanı olmaktan kurtulamamıştır. Maraş'ın Türkler tarafından fethedilmesiyle birlikte burası, bu defa Selçuklu, Ermeni ve Bizanslılar arasındaki savaşlara sahne olmuştur. Memluk Devleti zamanında, bu devlete bağlı valiler tarafından yönetilen Maraş'ta, nihayet Memluklara tabi olarak 1337 yılında bu bölgede yoğun olarak bulunan Dulkadirli Türkmenleri tarafından Dulkadirli Beyliği kuruldu². Zeynettin Karaca'nın kurduğu beyliğin, Memluk Devleti'ne karşı bağımsızlık mücadelesine girişmesi üzerine, bu defa Memluk-Dulkadirli çekişmeleri başladı. Öte yandan, Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid Anadolu birliğini sağlayıp Malatya-Adıyaman çevrelerini de Osmanlı hâkimiyetine alınca Dulkadirli Beyliği ile Osmanlı sınır komşusu oldu. Bu beylikle yakınlaşmak isteyen Yıldırım Bayezid, oğlu Çelebi Mehmed'i Dulkadirli beyi Nasreddin Mehmed Bey'in kızı Emine Hatun ile evlendirdi. Böylece, Osmanlı ile Dulkadirli arasında siyasi ilişkiler başlamış oldu. Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlılar ile Dulkadirli arasında başlayıp sonraki devirlerde de devam eden bu "siyasi evlilikler" Osmanlı Devleti'nin Memluk Devleti'ne karşı Dulkadirli Beyliği'ni himaye etmesine vesile oldu³. Böylece Maraş, Osmanlılar ile Memlukler arasında bir çekişme alanı haline geldi. Nihayet Maraş ve çevresi 1515 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından fethedilerek Osmanlı Devleti'ne bağlandı.

Kuzeyinin sulak yaylalarla çevrili, güneyinin ise kışlak için elverişli olması sebebiyle Maraş, Osmanlı hâkimiyetine geçtiği XVI. yüzyıl başlarından itibaren

¹ Mustafa Öztürk, XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyahlık Olayları, *Belleten*, C. LIV, Sayı: 211 (Aralık 1990), Ankara 1991, s. 965.

² Refet Yinanç, *Dulkadirli Beyliği*, Ankara 1989, s. 10.

³ Bu konuda bk. Faruk Söylemez, "Osmanlı- Dulkadirli Siyasî ve Sosyal Münâsebetleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 138, İstanbul 2002, s. 175-196.

konargöçer Türkmen aşiretlerinin daima tercih ettiği bir bölge olmuştur. Bunun yanı sıra, kışları Güney Anadolu ve Kuzey Suriye’de, bahar ve yaz aylarında ise Orta Anadolu’daki Uzunyayla vb. yaylalarda konaklayan konargöçer unsurlar da yine Maraş-Göksun güzergâhını kullanıyorlardı. Aynı zamanda Maraş üzerinden Orta Anadolu’ya bağlanan bir güney-kuzey kervan yolu da bulunmaktaydı. Zira Maraş, bölgede çok önemli bir yol kavşağında bulunuyordu. Bu nedenle eski devirlerden beri büyük bir ticaret merkezi olmuştur⁴. Osmanlı döneminde; Şam, Halep, Antakya ve Urfa’dan Maraş’a bağlanan yol, Göksun üzerinden Kayseri’ye; Elbistan üzerinden Malatya’ya ulaşıyordu. Aynı zamanda bu yol Maraş-Malatya üzerinden Sivas’a da bağlanmaktaydı⁵.

Yukarıda sıralanan nedenlerden dolayı, Maraş ve çevresinde birtakım eşkıyalık faaliyetleri meydana gelmiştir. Bu çalışmada, daha çok Mühimme ve Ahkâm defterlerinden yararlanılarak, XVIII. yüzyılın ilk yarısından XIX. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemde Maraş ve çevresinde, konargöçer aşiretlerin yaptıkları eşkıyalıklar, belli başlı bazı şahısların kanunsuz hareketleri ve Maraş’ın Zeytun nahiyesinde meskûn Ermenilerin yol kesme ve yağmalama gibi eşkıyalıklarına değinilecektir.

1. Aşiretler Arası Eşkıyalık Hareketleri

Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan konargöçer Türkmen aşiretleri bazen yer yurt darlığı nedeniyle birbirleriyle çatışmışlar, bazen de yerleşik halkın ekinlerine zarar verdikleri gerekçesiyle ziraatle uğraşan köylülerle aralarında kavgalar meydana gelmiştir. Osmanlı devlet adamlarının daha sağlıklı vergi toplamak, asker temin etmek ve yerleşik halkın ekinlerini korumak amacıyla uygulamaya koydukları iskân çalışmalarına, konargöçer aşiretlerin direnip, iskân memurlarına karşı geldikleri de olmuştur. Bütün bu nedenlerden dolayı konargöçer Türkmenler, çoğu kez hem yerleşik halk hem de devlet memurları tarafından eşkıya olarak kabul edilmişlerdir. Konargöçerler açısından bakıldığında durumun pek de böyle olmadığı iddia edilebilir. Bununla birlikte, yukarıdaki hususlar konumuzun dışında tutulup, bu tartışmalara girilmeyecektir. Gerçekten, konargöçer aşiretlere mensup birtakım şahıslar yağmalama, gasp, yol kesme ve hırsızlık gibi kanunsuz hareketlerde bulunuyorlardı ki; ancak bunları eşkıya olarak nitelemek mümkündür. Yoksa bir kısım şahıslar yüzünden bütün konargöçerleri eşkıya olarak görmek doğru olmasa gerektir. Bu çalışmada Maraş ve çevresinde şahısların yapmış olduğu bazı eşkıyalık olayları ele alınacaktır.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında, Maraş çevresinde konargöçer hayatı yaşayan Rişvan Aşireti’ne tabi Bektaşlı Cemaati’nden Kara Halil, 1737 yılında Maraş yakınlarında koyunlarını güderken, yine bu civarda bulunan Türkmen Taifesi’nden

⁴ Besim Darkot, “Maraş”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 310.

⁵ Mehmet Gürbüz, *Kahraman Maraş Merkez İlçe’nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, Kahraman Maraş 2001, s. 218.

Coştu Kara Ali oğlu Yusuf Bey, Varlıkoğlu Zülgaıffar oğlu Ebubekir, Gönül Osman Kethüda, Mehmet oğlu Haydar, Kaplan oğlu Ali, Kulaoğlu Mor Ahmed, Nasıroğlu ve Kara Musa'dan oluşan eşkıya grubu, Kara Halil üzerine saldırarak 350 koyununu, 500 kuruş değerinde yün ve peynirini yağmalamışlardır⁶.

Maraş yakınındaki Pazarcık Ovası'nda bulunan ve eskiden beri eşkıyalıkla ün salmış (şekavet ve bağı ve tuğyan ile meluf olmağla şuyu olmalarıyla) Kılıçlı Aşireti'ne mensup birtakım eşkıya, birkaç yüz süvari ile 1770 yılında Malatya-Elbistan arasındaki yaylalarda konargöçer hayatı yaşayan Mihmatlı Aşireti'ne saldırıp, mallarını, birçok sığır ve develerini gasp etmekle, evlerindeki halıları ve kadınların elbiselerini almakla kalmamış, ırzlarına da tasallut etmişlerdir.

Aynı eşkıya grubu yine 1770 yılında, Çakallı Aşireti'ne de saldırıp, koyunlarını, mallarını, sığır ve binek hayvanlarını gasp ettiler⁷.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere bazen bir aşirete mensup bir eşkıya gurubu başka bir aşirete saldırırken, bazen de birkaç aşirete mensup eşkıya birleşerek bir başkasının mallarını yağmalıyordu. Mesela, 1817 yılında Maraş'taki Akçakoyunlu Aşireti'ne mensup bir grup, Elbistan taraflarında yaylada bulunan aşiretlere katılmak üzere geldiği Elbistan Yaylası'nda Reyhanlı, Çelikanlı, Atmalı ve Kılıçlı aşiretlere mensup bir grup eşkıyanın saldırısına uğramıştır. Söz konusu aşiret eşkıyası, Akçakoyunlu Aşireti'nin önemli miktarda hayvan, eşya ve paralarını yağmaladığı gibi iki küçük çocuklarını katletmiş ve bir çocuklarını da alıkoymuştur⁸.

XIX. yüzyılda Adana ve Maraş sancaklarında konargöçer hayatı yaşayan Tacirli Aşireti eşkıyası 1852 yılında, Maraş sancağı dahilinde bulunan Sinemenli Aşireti halkı üzerine saldırarak önemli miktarda hayvan ve mallarını gasp etti. Tacirli Aşireti'nin söz konusu bölgede bu tür hareketlerine sıkça rastlandığı, halkın bunlardan bir hayli zarar gördüğü, bu nedenle söz konusu aşiretin merası bulunan muhtelif yerlere beşer onar hane şeklinde iskân edilmeleri isteniyordu⁹. Zira Osmanlı Devleti'nin iskân nizamında, kalabalık bir halde bulunup yerleşik halka zarar veren aşiretlerin bölünerek farklı yerlerde iskân ettirilmesi usulü benimsenmişti. Böylece yoğunlukları dağıtılarak birbirlerinden destek almaları önlenmiş oluyordu.

2. Eşkıyanın Yerleşik Halka Yönelik Hareketleri

Konargöçer aşiretlerin yerleşik halkın ekinlerini yarmak suretiyle zarar verdikleri ve bu yüzden birçok kavganın yaşandığı bilinen bir gerçektir. Hayvancılıkla uğraşan konargöçerler ile ziraat yapan köylüler arasındaki çatışmalar Osman-

⁶ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 1, s. 12.

⁷ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 2, s. 170, hk. 1.

⁸ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 4, s. 20, hk. 2; aynı defter, s. 24, hk. 2; aynı defter, s. 25, hk. 1.

⁹ BOA, MD, nr. 258, s. 99.

lı'da olduğu gibi diğer ülkelerde de mevcuttu¹⁰. Bu, konargöçerliğin doğurduğu doğal bir sonuçtur. Ancak, gasp, yağmalama, hırsızlık, adam öldürme gibi kanunsuz hareketler aşiretler içerisinde bulunan bir kısım şahıslar tarafından yapılıyordu. Bunlar, mensubu oldukları aşiretin kalabalık oluşuna güvenerek yolculara, ticaret kervanlarına ve diğer aşiretlere saldırdıkları gibi, köy ve kasabalardaki yerleşik halkın evlerini basarak mal ve eşyalarını yağmalıyorlardı. Hatta aşiretlere mensup bu hırsız ve haydutlar, zaman zaman buldukları sancağın sınırları dışına da çıkarak başka yerleşim birimlerinden yağmaladıkları hayvan, eşya ve paralarla tekrar kendi aşiretleri arasına dönüyorlardı.

XIX. yüzyılda Maraş ve çevresinde aşiret eşkıyasının bu tür hareketlerine sıkça rastlamak mümkündür. Mesela, Maraş kazasında meskûn Tacirli Aşireti'nden Kadir adlı eşkıya, birkaç akrabası ile 1855 yılında, Gürün kazasına tabi Kızılburun köyü sakinlerinden Süleyman'ın iki yüz koyununu gasp ederek Maraş'a getirmiştir. Durumun saltanata şikâyet edilmesi üzerine, saltanat makamı, Maraş valisinden söz konusu aşiret eşkıyasından, gasp ettikleri koyunların, kuzuları ile birlikte alınmasını ve bu süre zarfında koyunlardan elde edilen sütün bedelinin tahsil edilip sahiplerine iadesini talep etti¹¹.

Maraş kazasında bulunan Bozok ve Tacirli Aşireti'nin Haliloğlu Obası'ndan birtakım eşkıya, Sivas sancağının Gürün kazasına tabi Karahisar köyü sakinlerinden Mehmet Emin ve Süleyman adlı kişilerle gayrimüslim ahaliden Kalos, Simon ve Hamar'ın evlerini basıp üç beygir, on altı öküz, on sekiz merkep, beş çift harar ve sair eşyalarını gasp etmişlerdir¹².

XIX. yüzyılın ilk yarısında, Maraş çevresindeki meşhur eşkıyalardan birisi Cerit Mehmet'tir. Cerit Mehmet, Maraş taraflarından kalkıp Gavur Dağı üzerine giderek, oradaki halka musallat olmuş, çeşitli zulüm ve eziyetlerde bulunmuştur. Halkın saltanata şikâyeti üzerine, söz konusu eşkıyanın ortadan kaldırılması görevi Mısır valisine verilmiştir¹³.

3. Ticaret Kervanlarına ve Yolculara Yönelik Eşkıyalık Hareketleri

Kuzey Suriye'yi Orta Anadolu'ya bağlayan ticaret yolu Maraş'tan geçiyordu. Maraş'a yakın Pazarcık Ovası'nda bulunan Kılıçlı Taifesi'ne mensup bir kısım atlı eşkıya, Halep'ten başlayıp Antep ve Maraş üzerinden Malatya ve Sivas'a bağlanan ticaret yolunu kullanan tüccar ve yolculara gece gündüz demeden saldırıp, eşya ve hayvanlarını yağmalıyorlardı. Bu yüzden söz konusu kervan yolu kapanma noktasına gelmişti¹⁴.

¹⁰ Anatoly M. Khazanov, *Nomads and Outside World (Translated by Julia Crookended)*, Wisconsin 1994, s. 35.

¹¹ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 5, s. 156, hk. 1.

¹² BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 5, s. 158, hk. 1.

¹³ BOA, HH, nr. 22327-A.

¹⁴ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 2, s. 179, hk. 1.

Osmanlı Devleti'nde özellikle yerleşik hayata geçmiş olan bir kısım aşiretler besledikleri deve ve katırlarla, tüccarların mallarını kira karşılığı taşımak suretiyle geçimlerini sağlıyorlardı. Mesela, Ankara yöresinde Kara Fakihlü Aşireti bu kiracılık işi ile uğraşırken¹⁵; Maraş eyaleti dahilinde de, Atmalı ve Dumanlı aşiretlerinin kiracılık yaparak geçimlerini temin ettikleri görülmektedir.

Maraş yöresinde kiracılık yapmak suretiyle geçimini sağlayan bu aşiret mensupları da eşkiya saldırılarından kurtulamamışlardır. Bu cümleden olarak, Darende civarında yaşayan Atmalı ve Dumanlı aşiretleri ahalisinden olup, Kiracı Tائفesi'nden Hasan, Yusuf, Bekir, Mehmet, Süleyman ve Kurt adındaki şahıslar 1841 yılında Darende kazasına tabi Müncelik köyünden Burun Mevkii'ne kira karşılığı götürmek üzere zahire yüklemişlerdi. Karadürün Mevkii'ne geldiklerinde, Maraş sancağı dahilinde bulunan Afşar Aşireti'ne mensup Sarı Velioğlu ve Deli Sülük, yirmi kadar yandaşıyla bu kervanın önüne çıkıp birkaç at, iki katır, otuz öküz vesair eşyasını gasp etmişlerdir¹⁶.

Diyarbakırlı Kalora adındaki zimmi tüccar, 1838 yılında, ticaret yapmak üzere Maraş'tan geçerken, Maraş'ta sakin Çelikanlı Aşireti'nden birtakım eşkiya yolunu keserek 27.000 kuruşluk mal ve eşyasını gasp etmişti. Durumun Maraş mutasarrıfına bildirilmesi üzerine, Çelikanlı Aşireti boy beyi aracılığıyla eşkiyadan 10.000 kuruşluk eşyanın alınıp sahibine teslim edildiği, ancak 17.000 kuruşluk malın tahsil edilemediği ifade edilmektedir¹⁷.

Darende kazasındaki tüccarlar, Halep'ten ticaret malı alıp Maraş üzerinden Darende'ye getiriyorlardı. Darende kazası ahalisinden Hacı Hanifi, Süleymanzade Osman, Hacı Fazlıoğlu Veli, Molla Hasan, Hakir Ahmed, Osmanzade Mehmet, Koca Hacıoğlu Veli, Degirmencioglu Abdurrahman, Kırmızı Mehmet oğlu Mustafa, Ahmet, Mehmet ve Hasan adındaki şahıslar ile iki gayrimüslim tüccardan oluşan bir kafîle, 1852 yılından 1854 yılına kadar üç yıl boyunca aynı yolu kullanarak Halep'ten Darende'ye ticaret malı getiriyorlardı. 1854 yılında Halep'ten yükledikleri ticaret malıyla Darende kazasına giderlerken, Elbistan kasabası civarında bulunan Kullar köyü sakinlerinden Kara Hasan Uşığı Aşireti'ne mensup birtakım eşkiya, ticaret kervanının yolunu kesip tüccarlardan ikisini katletmiş, dördünü yaralamışlar, ayrıca bütün mal ve eşyasını da yağmalamışlardır¹⁸.

Malları gasp edilen tüccarların saltanata şikâyetinde bulunmaları üzerine, İstanbul'dan Maraş valisine gönderilen fermanda; bu dava ile ilgili olarak Divanihümayun Kalemî'nden gereği sorulduğunda, şayet bu gibi katil suçları saltanat merkezinde işlenecek olursa davasının mutlaka Şeyhülislâm huzurunda görülmesi, taşrada işlenecek olur ise davalarının eyalet, sancak, muhassıllık ve kaymakamlıkla

¹⁵ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler (Türkçesi: Neyyir Kalaycıoğlu)*, İstanbul 1993 s. 59.

¹⁶ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 5, s. 109, hk. 1.

¹⁷ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 5, s. 117, hk. 2.

¹⁸ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 5, s. 153, hk. 1.

idare olunan büyük kazaların meclislerinde görülmesinin gerekli olduğu bildirilmiştir. Bu nedenle her ne kadar yukarıdaki katil ve soygun olayı Elbistan kazasına yakın bir mevkide meydana gelmiş ise de, söz konusu davanın eyalet merkezi olan Maraş'ta görülmesinin uygun olacağı ifade edilmekteydi¹⁹.

4. Devlet Görevlilerine (Ehl-i Örf) Yönelik Eşkîyalık Hareketleri

Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde merkezî otoritenin zayıflamasına paralel olarak, taşra idaresinde de boşlukların meydana geldiği görülmektedir. Bu otorite boşluğundan faydalanan bazı şahıslar, buldukları bölgelerde başına buyruk hareket ederek kanun ve nizam tanımaz olmuşlardır. İncelediğimiz dönemde Maraş'ta meydana gelen en ilginç eşkıyalık olayı, Zülkadiroğlu Süleyman Bey'in, valilik konağını yağmalamasıdır. Maraş beylerbeyi Rışvanzade Süleyman Bey, Maraş'a mütesellim olarak Bayezitzade Numan Bey'i atamıştı. Rışvanzade Süleyman Bey 1764 yılında Besni'ye gitmiş ve orada vefat etmişti. Süleyman Bey'in vefat haberinin Maraş'ta duyulmasından sonra, o sırada Numan Bey'in de Maraş dışında olmasından istifade eden Zülkadiroğlu Süleyman Bey, başına topladığı akrabası Ömer Bey ve adamlarıyla birlik olup Maraş beylerbeyinin sarayını basarak, hem Numan Bey'e hem de müteveffa Rışvanzade Süleyman Bey'e ait mal, eşya ve parayı yağmaladı²⁰. Devlet otoritesinin halk üzerindeki etkisinin ne derece zayıfladığını göstermesi bakımından yukarıdaki eşkıyalık örneği önemlidir. Zira saldırılan makam, devlet valisinin sarayı idi.

1816 yılı başlarında Elbistan kazası voyvodalık görevinden mazul olarak Maraş'a dönmekte olan Molla Ali adındaki şahıs, Reyhanlı Aşireti'ne mensup Hasiloğlu Candar ve Atmalı Aşireti'nden Kara Hasanoğlu eşkıyasının saldırısına uğramıştır. Söz konusu eşkıya, Voyvoda'nın mal, eşya, silah ve parasını gasp etmiş, bir adamını da katletmiştir. Saltanat makamı, mağdur Molla Ali'nin gasp edilen eşya ve parasının eşkıyadan alınarak kendisine iade edilmesi konusunda Maraş valisi Vezir Kalender Paşa ve eşkıyanın bulunduğu kazaların kadılarına hükümler göndermiştir²¹.

Aşiret eşkıyalarının ehl-i örf karşı kanunsuz hareketlerine bir örnek de, 1819 yılında Maraş çevresindeki Kılıçlı Aşireti'nin bu yöredeki zaimlerin tasarruf ettikleri zeametleri ile bazı tımarlara el koymaları şeklinde olmuştur. Maraş çevresindeki nahiye ve köylerde 20.000 akçelik zeamet tasarruf eden Abdullah oğlu Ebubekir, 33.066 akçelik zeamet tasarruf eden Ahmet Vecihi, Elbistan nahiyesinde 18.747 akçelik tımar tasarruf eden Mehmet oğlu Mehmet, yine Elbistan nahiyesinde 36.797 akçelik zeamet tasarruf eden Abdullah oğlu Seyyid Osman Nurs, Maraş sancağında 11.048 akçelik tımar tasarruf eden Seyyid El-hac Ahmet oğlu Seyyid Hacı Mehmet, 19.147 akçelik tımar tasarruf eden Mehmet Şeyh oğlu Mehmet,

¹⁹ Aynı yer.

²⁰ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 2, s. 2.

²¹ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 4, s. 24, hk. 2.

10.000 akçelik tımar tasarruf eden Osman oğlu İbrahim adlı zaim ve sipahilerin mezkûr tımarlarına, Kılıçlı Aşireti'nden Mustafa ile Ekrad taifesinden Köse Bekir oğlu Ali Bey, haksız yere müdahale edip, elde edilen mahsul ve rüsumunun yarısını teğallüben almışlardır. Söz konusu eşkiyanın zeamet ve tımar sahipleri üzerindeki tasallutlarının giderilmesi için, 1819 yılı Mayıs ayı sonlarında Maraş valisine hüküm gönderilmiştir²².

Mirmiran Yusuf Bey'in hizmetinde "kavaslık" göreviyle memur olan ve aslen Arapkirli olan Mustafa, 1828 yılında memleketi Arapkir kazasına giderken, Maraş eyaleti dahilinde konargöçer hayatı yaşayan Avşar Aşireti'ne mensup Osman Bey ve sekiz nefer avanesinin saldırısına uğradı. Söz konusu eşkiya Mustafa'ya kılıçla vurup yaraladıktan sonra yanında bulunan eşya, silah, para ve üç adet atıyla birlikte toplam 4413 kuruşluk malını gasp etti²³.

Bunun benzeri bir olay da şöyledir: 1831 yılında, Halep valiliğinde görevli Emir Alizade İsmail, Halep'ten sıla-i rahim maksadıyla Gümüşkan Madeni taraflarına giderken, Maraş eyaleti dahilinde bulunan Avşar Aşireti eşkiyasının saldırısına uğrayarak birkaç adamıyla birlikte katledildi²⁴.

5. Ermenilerin Yaptıkları Eşkivalık Hareketleri

Osmanlılar devrinde, Maraş'a tabi Zeytun nahiyesinde Osmanlı gayrimüslim reayasından Ermeniler meskûn idi. Ermenilerin de XIX. yüzyılın ilk yarısında yol kesme, soygunculuk ve gasp gibi birtakım eşkiyalık hareketlerine giriştikleri görülmektedir. Esas itibarıyla Zeytun nahiyesi, Maraş'tan Elbistan-Gürün-Kayseri ve Elbistan-Malatya'ya giden kervan yolu üzerinde bulunuyordu. Bu yolun eski devirlerden beri Zeytun (Süleymanlı) üzerinden geçtiği anlaşılmaktadır. Zira, Polonyalı gezgin Simeon'un Filistin'den dönerken katıldığı kervanın Kayseri'ye Zeytun (Süleymanlı) ve Furnus (Fırınz) üzerinden ulaşan yolu izlediği ifade edilmektedir²⁵. Bu güzergâhın eski tarihlerden beri kullanıldığı, günümüze kadar ulaşan yol kalıntılarında da anlaşılmaktadır. Zeytun (Süleymanlı) köyü içerisinde üç tane tarihî köprü ve parke şeklinde yassı kalker taşlarla döşeli geniş bir yol günümüze kadar kalabilmiştir²⁶. Ermenilerin yaşadığı Zeytun nahiyesinin bulunduğu bölgenin dağlık olması, yolun geçtiği bu mıntikalarda soygunların daha rahat yapılmasına imkân sağlıyordu. Bu nedenle, Osmanlılar zamanında, bu yolun güvenliğini sağlamak ve Rakka'ya yerleştirilen konargöçer aşiretlerin yaylak ve kışlak yerlerine gidiş gelişlerini kontrol etmek amacıyla Zeytun'da bir derbent kurulduğu görülmektedir²⁷. Ancak, XVIII. yüzyılda mevcut bulunan derbendin, XIX. yüzyılda

²² BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 4, s. 47, hk. 2.

²³ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 4, s. 97, hk. 3.

²⁴ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 4, s. 116, hk. 1.

²⁵ S. Faroqhi, *age*, s. 68.

²⁶ M. Gürbüz, *age*, s. 217.

²⁷ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilâtı*, İstanbul 1990, s. 66.

bu bölgede eşkıyalık hareketlerini önlemede ve yol güvenliğini sağlamada yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır.

1822 yılında Kayseri, Gürün ve Elbistan tüccarlarından Mehmet ve arkadaşları Halep, Şam ve Antep'ten aldıkları yirmi dört yük ticaret malıyla Maraş'tan Elbistan'a doğru giderlerken, Maraş'a on iki saat mesafede Tutluseki Mevkii'ne vardıklarında, Maraş'a tabi Zeytun nahiyesi reayasından Ermeniler, Maraş kazasında sakin Süleyman Bey ve üç arkadaşıyla birleşerek söz konusu kervanı basmışlar, Mehmet ve arkadaşlarının altı yük mallarını ve yanlarındaki silah ve paralarını gasp etmişlerdir. Tüccarlar, ellerinde kalan yükleriyle Maraş'a dönmek üzere seyahat ederlerken, Maraş'a üç saat mesafede bulunan Çampınarı Mevkii'ne geldiklerinde bu sefer, Adana sancağı dahilinde bulunan Ulaşlı Dağı eşkiyasından Kölemenoglu, Kara Bekiroglu, Saitoglu ve Sarıca Bey Fatolu adındaki şahıslar ile Tacirli Aşireti'nden birkaç kişi kervanı basarak geri kalan eşyalarını da yağmalamışlardır. Ellerinde hiçbir şeyleri kalmayan tüccarlar Maraş'a gelerek durumu Maraş mütesellimine bildirmişler; mütesellim adam gönderip olayı tahkik ettirmiş, ancak bir sonuç alınamamıştır²⁸. Durumun saltanata intikal etmesi üzerine 1824 yılı Temmuz ayının son günlerinde (Evahir-i Zilkade 1239) Maraş ve Adana valileriyle çevredeki kazaların naiblerine "ihkak-ı hak" olunması babında hükümler gönderildiği halde bundan bir sonuç alınmadığı gibi²⁹ 1827 (1242) yılında da meselenin henüz halledilmediğini, yani gasp edilen malların ortaya çıkartılıp sahiplerine iade edilemediğini yukarıdaki makamlara gönderilen hükümden anlamaktayız³⁰.

6. Aşiret Hareketlerine Karşı Devletin Aldığı Tedbirler

Osmanlı Devleti'nde işlenen suçun niteliğine göre çeşitli cezalar öngörülüyordu. Taşrada işlenen suçların, şayet mahallin kadısı tarafından mahkemesi yapılamaz veya kadının verdiği karara itiraz olunursa, saltanat makamına başvuruluyor, saltanat makamı da meydana gelen olayın durumuna göre çeşitli tedbirlere başvuruyordu. Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla suçun ilk defa işlenmesi ile tekkerrür etmesi durumuna göre bu tedbirler de giderek ağırlaşıyordu.

Olayın vuku bulduğu bölgenin mahallî idarecisinin ya da mağdurların durumu saltanat merkezine bildirmesi üzerine, saltanat makamınca öncelikle bölgenin kadısından hadisenin marifet-i şer'le (mahkeme yoluyla) araştırılıp hakikatin ortaya çıkarılması ve suçluların gerekli cezalara çarptırılması isteniyordu. Bununla birlikte olaya karışan aşiret beyleri de gönderilen hükümlerle uyarılıyorlardı. Aşiret mensuplarının durumlarını düzeltmedikleri konusunda saltanata şikâyetler devam ederse, aşiretlerin bölünerek gruplar hâlinde her biri farklı bir köye yerleştirilmek suretiyle etkinlik ve yoğunlukları azaltılarak eşkıyalıkları önlenmeye çalışılıyordu. Bu konuda arşiv belgelerinde birçok örneğe rastlamak mümkündür. Mesela, Ma-

²⁸ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 4, s. 78-79, hk. 4.

²⁹ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 4, s. 85, hk. 2.

³⁰ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 4, s. 94, hk. 4.

raş'a tabi Rişvan Aşireti'nin Sivas eyaleti sınırları dahilindeki yaylalara gidip gelirken yerleşik halka ve ekinlerine verdikleri zararların ortadan kaldırılması için bu aşiretin iskân edilmesi lüzumu hasıl olduğunda, saltanat makamı Maraş valisi Celal Paşa'yı görevlendirdi. Maraş valisi, söz konusu aşiret çok kalabalık olduğundan bunların etkisiz hâle getirilmelerinin ancak parçalara ayrılarak uygun yerlere iskân edilmeleriyle mümkün olacağını belirtiyordu³¹.

Adana eyaletine tabi Üzeyir sancağında bulunan Tacirli Aşireti'nin, Maraş'a tabi Sinemenli Aşireti³² ahalisi üzerlerine saldırıp bir hayli hayvan ve mallarını gasp etmeleri üzerine söz konusu aşiretin bu gibi kanunsuz hareketlerinin eskiden beri devam ede geldiği saltanat makamına şikâyet edildi. Bunun üzerine saltanat makamı, Adana ve Maraş valisi Mehmet Paşa'ya 1852 yılı Ağustos ayı ortalarında bir ferman göndererek, yöre halkının huzur ve sükûnunun temini için, Tacirli Aşireti'nin, bulunduğu eyalette geçimini sürdürebilecek kadar merası bulunan yerlere beşer onar hanelik gruplara ayrılarak (müteferrikan) iskân edilmelerini talep ediyordu³³.

Bunun yanı sıra aşiretler bir daha uygunsuz hareketlerde bulunmayacaklarına, kanun ve nizamlara uyacaklarına dair "nezre" bağlanarak kendilerinden kefalet senetleri alınıyordu. Aşiretlerin kefaletle bağlanmalarının da iki şekilde yapıldığı görülmektedir. Herhangi bir bölgeye iskân edilen bir oymağın bütün fertleri bir birlerine kefil yapılarak, bir kefalet zinciri oluşturuluyordu. Konargöçer aşiretlerin "nezir ve kefaletle" bağlama işlemi, aşiret eşkiyasının kontrol altında tutulması amacıyla Osmanlı Devleti'nin Anadolu'nun her tarafında uygulamaya koyduğu bir tedbirdir³⁴. Böylece konargöçer reaya üzerinde bir oto kontrol sağlanması hedefleniyordu. Mesela, 1856 yılında Ankara taraflarından firar ederek Maraş eyaletine gelip konargöçer hayatı yaşayan Rişvan Aşireti'nin Çelikanlı Cemaati ahalisi, Maraş valisine bir dilekçe ile başvurarak, Maraş toprağında iskân edilmek istediklerini bildirdiler. Maraş'ta iskân edildikleri taktirde bundan böyle sakin bir hayat yaşayacaklarına, kimseye zarar vermeyeceklerine (ırz ve edepleri ile duracaklarına) ve yıllık vergilerini düzenli olarak ödeyeceklerine dair kefil göstermişlerdir. Kefil göstermeleri üzerine istekleri Maraş mutasarrıfı tarafından kabul edilmiş ve Maraş çevresinde iskân edilmişlerdir³⁵.

³¹ BOA, HH, nr. 22265.

³² Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul 1979, s. 675.

³³ BOA, MD, nr. 258, s. 99.

³⁴ Batı Anadolu'daki uygulamalar hakkında bk. Çağatay Uluçay, *18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1955, s. 63-64; Güney Anadolu'daki örnekler için bk. M. Öztürk, *agm*, s. 984; Doğu Anadolu'daki uygulamalar ile ilgili olarak bk. Fahrettin Tızlak, "XIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Yukarı Fırat Havzasında Eşkiyalık Hareketleri", *Belleten*, C. LVII, Sayı: 220 (Aralık 1993), Ankara 1994, s. 777.

³⁵ BOA, A.MKT.NZD, Dosya: 185, Gömlek: 13.

İkinci kefalet usulü ise, bir aşireti oluşturan oymakların bey ve kethüdalarının yönetimindeki oymakların halkına kefil yapılmaları şeklinde idi. Zaten aşiret boy beyleri ve oymak kethüdaları, yönetimleri altında bulunan halkın her türlü hareketlerinden sorumlu idiler. Ancak, bu şekilde oymak başı ve aşiret ileri gelenlerinden kefalet senetleri alınarak durum daha da sağlama bağlanmış oluyordu. Mesela, Afşar Aşireti'nden bir grup, başka yerlerden firar ederek 1853 yılında Maraş'a tabi Zamantı kazasına gelip kendi istekleri doğrultusunda ellerinden senet alınarak buraya iskân edilmişlerdir³⁶.

Şayet bütün bunlara rağmen aşiret eşkıyası buldukları çevreye zarar vermeye devam etmekte direnirse, eşkıyanın mensup olduğu oymak veya aşiret topluca uzak bir yere sürgün edilirdi. Bu sürgün yeri genellikle Rakka veya Kıbrıs olmuştur. Mesela, Maraş çevresinde yaşayan Kılıçlı Aşireti eşkıyası, öteden beri yol kesme, adam öldürme ve yağmalama gibi kanunsuz hareketlerde buldukları için 1714 yılında üzerlerine asker gönderilerek erkekleri kılıçtan geçirilmiş, kadın ve çocukları ise Kıbrıs'a sürgün ve orada iskân edilmişlerdir. Ancak, 1733 yılına gelindiğinde bunların çocukları büyümüş, Kıbrıs'tan kaçarak tekrar Maraş bölgesine gelmişler, burada her geçen gün çoğalarak eskiden olduğu gibi yine "mel'net ve şekavete" başlamışlardır. Bunlar, yaz aylarında Elbistan'da, kışları ise Kilis, Uluca ve Amik Ovası taraflarında yaylak-kışlak hayatı yaşamaya başladılar. Kılıçlı eşkıyasının bulunduğu yerlerde bu defa Bektaşlı ve Koyunoğlu eşkıyasıyla da birleşerek halka tekrar zulmetmeleri üzerine, saltanat makamı, 1733 yılı Ekim ayı ortalarında, bunların erkeklerinin öldürülmesini, mal ve mülklerinin üzerlerine gönderilen askerlere ödül olarak verilmesini, kadın ve çocuklarının da Rakka'ya sürülmesini emretmiştir³⁷. Ancak, 1734 yılı başlarında hâlâ bu meselenin halledilemediği görülmektedir. Kılıçlı ve Bektaşlı eşkıyası bu defa Kilis'e tabi Okçu İzzeddinli Aşireti ile Pazarlık ve Keferdiz'de sakin Afşar Aşireti eşkıyasıyla birleşerek Antep havalisine gelip, yol kesme ve yağmalama hareketlerine başladılar. Söz konusu eşkıya Antep'in köylerini de basarak hayvanlarını gasp etmiş, adam öldürme gibi fiilleri de işlemeye cüret etmişlerdi. Durumun saltanata bildirilmesi üzerine, söz konusu eşkıyanın ortadan kaldırılması için Malatya valisi Rışvanzade Mehmet Paşa'ya hüküm gönderilmiş ve bu konuda kendisine yardımcı olmaları için de Maraş mütesellimi ile Antep ve Elbistan voyvodalarına emirler gönderilmiştir³⁸.

Kılıçlı ve Bektaşlı eşkıyasının bertaraf edilmesi ile ilgili olarak gönderilen fermanlara rağmen, 1734 yılı sonlarına gelindiğinde meselenin hâlâ halledilemediği görülmektedir. Söz konusu aşiretler, üzerlerine asker gönderilince kaçıp Afşar Aşireti içlerine sığınmışlardı. Bu konuda saltanattan, Kayseri sancağı mutasarrıfı Zaralızade Osman Bey'e 1734 yılı Ekim ayı ortalarında gönderilen fermanla, Kılıçlı ve Bektaşlı aşiretleri eşkıyasının taşkınlıklarını her geçen gün artırdıkları, konu

³⁶ BOA, İMV, nr. 11853.

³⁷ BOA, MD, nr. 139, s. 347.

³⁸ BOA, MD, nr. 139, s. 406.

ile ilgili olarak daha evvel de hükümler gönderildiği halde herhangi bir neticenin alınmadığı, üstelik söz konusu aşiretlerin bütün uyarılara rağmen halk üzerindeki baskı ve zulümlerini sürdürmeye devam ettiklerini, bu nedenle haklarında alınan “fetva-yı şerif” gereğince, eşkıyalık hareketlerinde bulunanlara ölüm cezasının uygulanması talep ediliyordu. Zira Osmanlı Devleti’nde uyarılara kulak asmayıp, eşkıyalığa devam edenlerin yakalanıp öldürülmeleri konusunda Şeyhülislâm veya Müftüden fetva alınıyor ve eşkıyayı yakalamakla görevli zabıtlere gönderiliyordu³⁹. Kılıçlı ve Bektaşlı eşkıyasından itaat edenlerle birlikte çocuklarının da Rakka’ya iskân edilerek memlekette huzur ve sükûnun sağlanması isteniyordu⁴⁰.

Osmanlı Devleti’nin, kanun ve nizamlara aykırı hareket eden, iskâna yanaşmayan veya iskân bölgelerinden kaçan aşiretlerin Rakka, Halep ve Şam yörelerine yerleştirilmesi için uğraştığı, ancak çeşitli nedenlerle buralara sürgün edilen aşiretlerin buna pek yanaşmadıkları görülmektedir. Fakat Rakka’ya sürülenlerin birçoğu, ya yolda veya Rakka’ya varduktan sonra yine eski yaylak ve kışlaklarına kaçıyorlardı. Bunlardan bir kısım oymaklar da Rakka’dan kaçarak muhtelif bölgelere gidiyor, başka aşiret içlerine sığınıyorlardı. Bu durum karşısında devlet adamları, söz konusu aşiret ileri gelenlerini, Rakka iskânından kaçıp kendilerine sığınan cemaat mensuplarını içlerinden çıkarmaları konusunda uyarıyor; bunları kendi içlerinde barındırmaya devam ettikleri takdirde, sığınan aşiretle birlikte barındıran aşireti de Rakka’ya sürgün ediyordu⁴¹.

Aşiretlerin karıştıkları olaylar gasp, darp ve öldürme gibi büyük suçlar olduğunda, yapılan mahkeme sonunda suç sabit olursa, suçlular hapis cezasına da çarptırılıyorlardı.

Bazen hapis cezasına ilave olarak suçlulara kürek cezası da veriliyordu. Kürek cezasının sürgün ve hapisten daha ağır bir ceza olduğu anlaşılmaktadır⁴². Bu nedenle büyük suç işleyenler devlet görevlisi (Mübaşir) tarafından İstanbul’a götürülerek Tersane-i Âmire’de küreğe konuluyorlardı. Mesela, Konya valisine gönderilen 3 Haziran 1855 (18 Ramazan 1271) tarihli bir buyrultuda anlatıldığına göre; Ankara eyaleti sınırları dahilindeki Haymanateyn Ovası’nda meskûn Emirli Aşireti’nden Bektaş’ın, Rışvan Aşireti ahalisinden Solakoğlu Halil tarafından vurularak yaralandığı ve daha sonra bu yaradan öldüğü anlaşılmış, bunun üzerine katil Solakoğlu Halil’in, tutuklandığı tarihten itibaren yedi sene müddetle Tersane-i Âmire’de küreğe konulması kararlaştırılmıştır⁴³. Arşiv belgelerine yansıyan bu gibi suçlara verilen kürek cezasının genellikle yedi yıl olduğu görülmektedir.

³⁹ Ç. Uluçay, *age*, s. 67-68.

⁴⁰ BOA, MD, nr. 140, s. 185-187.

⁴¹ Suçluları kendi içlerinde barındırıp onları koruyanlara da sürgün cezası verilmesinin, Anadolu’nun her tarafında uygulanan genel bir kural olduğu görülmektedir. Saruhan bölgesi için bk. Ç. Uluçay, *age*, s. 69.

⁴² Ç. Uluçay, *age*, s. 69.

⁴³ BOA, A. MKT. MVL., Dosya: 72, Gömlek: 98.

Bütün bu tedbirlere rağmen, eşkıyalık olaylarının yıllar boyunca sürüp gitmesinde, yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere Maraş yöresinde bulunan Kılıçlı, Afşar ve Bektaşlı gibi aşiretlere mensup bir kısım şahısların eşkıyalık hareketlerinden vazgeçmemelerinin yanı sıra, eşkıyalık hareketlerini önlemekle görevli memurların yaptıkları yolsuzlukların da etkili olduğu görülmektedir. Meydana gelen eşkıyalık olaylarını soruşturmak üzere görevlendirilen vali ve “müfettiş” vezir paşalara, başvuracakları tedbirlerin etkili olması için çok geniş yetkiler verilmiş ancak, devlet adına karar vermeye yetkili olan bu görevliler zaman zaman görevlerini kötüye kullanmışlardır⁴⁴. Böylece kadı ve naibler, sancakbeyi, beylerbeyi, ve müfettiş paşalar istedikleri biçimde karar veren birer zulüm ve haksızlık aracı haline dönüşmüşlerdir. Bu da Osmanlı adalet düzeninin bozulmasına neden olmuştur⁴⁵.

Maraş sancağının Orta Niyabet nahiyesine tabi birçok köy, mezra, konar-göçer aşiret ve cemaat vergilerinin yarısının Ashab-ı Kehf Vakfı'na ait olduğu, bunun gerek Defter-i Hakanî'de gerekse Vakıf defterlerinde sabit olmasına karşın, bu gelirlere Elbistan voyvodalarının kanunsuz bir şekilde el koydukları görülmektedir. Vakıf mütevellî heyetinde ve zaviyedarlık görevinde bulunmaları hasebiyle, söz konusu vakıf gelirlerini toplamakla yetkili olan Seyyid El-hac Hüseyin, Seyyid Mehmed oğlu Seyyid Mehmed, Seyyid Mustafa, Seyyid Osman ve Mir Seyyid Ömer'in, durumu İstanbul'a şikâyet etmeleri üzerine, saltanat makamı 1818 yılı Nisan ayı başlarında (Evasıt-ı Cemaziyelâhir 1233) vakfın gelirlerine dokunulmaması konusunda emir göndermiştir. Ancak, bu emirlere ve vakıf defterlerindeki “haricden vechen mine'l-vücûh kimesne muaraza eylemeyüb” hükmüne rağmen, 1834 yılı Haziran ayı sonlarına (Evasıt-ı Safer 1250) gelindiğinde asayiş ve vergi adaletini sağlamakla görevli voyvodaların kanunları çiğneyerek vakıf gelirlerine el koyduklarını müşahede etmekteyiz⁴⁶.

Devlete ait hasları tasarruf eden şahısların, uhdelere aldıkları hasların reayasını koruyacakları yerde, onlara zulmeden eşkıyayı himaye etmeleri halkın sıkıntıya düşmesine neden olmaktadır. Saltanat merkezinde hakkını arayan halkın problemlerini çözmek için görevlendirilen devlet memurlarının da suçlulardan rüşvet alarak aynı şekilde eşkıyadan yana davranmaları halkın devlete olan güvenini sarsmıştır. Mesela, Hısn-ı Mansur (Adıyaman) kasabası çevresinde sakin Bereketoğlu Cemaati'nden Yusuf ve kardeşleri, başlarına topladıkları iki yüz kadar eşkıya ile has reayası olan Hısn-ı Mansur halkına, 1721 yılında evlerini basıp eşyalarını yağmalamak suretiyle çeşitli baskı ve zulümlerde bulunuyorlardı. Söz konusu hassı tasarruf etmekte olan Hüseyin Kethüda'nın da eşkıyanın bu tür hareketlerine göz yumması bunları cesaretlendirmiş, bu yüzden eşkıyanın halk üzerindeki baskısı her geçen gün artmıştır. Bunun üzerine saltanat makamı, söz konusu eşkıyayı bertaraf etmek ve Hüseyin Kethüda'nın elinden hassı alıp buradan uzaklaştırmak üzere

⁴⁴ M. Öztürk, *agm*, s. 964.

⁴⁵ Mustafa Akdağ, “Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri 1730-1839”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. VIII-12, Sayı: 14-23 (1970-19749, Ankara 1975, s. 56.

⁴⁶ BOA, Maraş Ahkâm Defteri, nr. 5, s. 4-6.

Dergah-ı Ali Kapıcıbaşılardan Mehmet'i mübaşir olarak görevlendirdi. Ancak, Mübaşir Mehmet, Hısn-ı Mansur'a vardığında söz konusu eşkıya, fakir fukaradan zorla almış olduğu 3000 kuruşu kendisine rüşvet olarak verdi. Bunun üzerine Mübaşir Mehmet de eşkıyayı himaye eden Hüseyin Kethüda'yı söz konusu hasdan uzaklaştırmak yerine, onunla birlik olmuştur. Hüseyin Kethüda'nın tasarruf ettiği hassın elinden alındığına dair saltanattan gönderilen hükmü de gizleyerek İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'dan gönderilen mübaşirin bu haksız uygulaması sonucunda daha da cesaretlenen eşkıya, kendilerini şikâyet edenlerden bir kısmını katledip bir kısmını da yaralamıştır⁴⁷.

Araştırmamıza konu olan dönemde, güvenlik kuvvetlerinin rüşvet alarak görevlerini kötüye kullandıkları, bu nedenle masum halkın mağdur edildiği anlaşılmaktadır. 1 Ekim 1833 (16 Cemaziyelevvel 1249) tarihli bir belgede ifade edildiğine göre; Sivas yöresinde reyanın sıkıntıya düşmesinde her ne kadar başlangıçta aşiretler sorumlu tutulmuş ise de, yapılan tahkikatta Sivas'ta görevli zabitlerin pek de kanunlara uygun davranmadıkları, halkın bu yüzden sıkıntıya düştüğü görülmektedir. Mesela, eşkıya yol kesip yolcuları soyduğunda veya bir kasaba ya da karye ahalisinin eşya ve hayvanlarını gasp ettiğinde, bu şahısları tutuklayıp mağdurlarla mahkemeye çıkarmak yerine, suçluları derhal tutuklayıp hapsederek, alabildikleri miktarda rüşvet aldıktan sonra bunları serbest bırakıyorlardı. Böylece, idam korkusu taşımayan bu hırsız ve soyguncular hapisten kurtulduktan sonra tekrar soygun ve yağma hareketlerine devam ediyorlardı. Bu usul, zabitler arasında bir alışkanlık haline geldiğinden, yeni atanan zabitler de aynı kanunsuzluklara devam etmekteydiler⁴⁸. Sonuçta haksızlıkları ortadan kaldırmak ve kasaba halkının huzurunu temin etmekle görevlendirilen bu devlet görevlilerinin rüşvet alarak eşkıyanın halka daha da zulmetmesine sebep oldukları görülmektedir.

Devlet görevlilerinin haksızlıkları karşısında halk her zaman sessiz kalmamış, yöneticiler eşkıyadan yana davrandıklarında, onları katletmeyi bile göze alabilmiştir. XIX. yüzyıl başlarında Hüveydi Aşireti'nden Moro adlı bir eşkıya türemiştir. 1813 yılında Moro, başına topladığı kalabalık bir grup eşkıya ile birlikte Malatya halkına musallat olmuş ve her türlü kanunsuzluklarda bulunmuştur. Malatya naibi de kanun ve nizamları sağlayacağı, halkın hakkını savunacağı yerde Moro'ya taraftar olmuştur. Bunun üzerine galeyana gelen halk eşkıyaya saldırmış ancak, Moro ve avanesi şehirden kaçmayı başarmıştır. Eşkıyadan hıncını alamayan şehir halkı, Moro'yu himaye eden Malatya kadısını katletmiştir⁴⁹.

⁴⁷ BOA, MD, nr. 130, s. 417.

⁴⁸ BOA, HH, nr. 22313-C.

⁴⁹ Necdet Sakaoğlu, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, İstanbul 1998, s. 207.

Sonuç

Maraş çevresindeki eşkıyalık olaylarından çoğunun dağlık ve ıssız yerlerde vuku bulduğu anlaşılmaktadır. Genellikle Halep, Şam ve Antep gibi ticaret merkezlerinden Orta Anadolu'ya ticaret eşyası taşıyan kervanlar Maraş-Göksun arasındaki sarp ve korumasız noktalarda eşkıya saldırısına uğruyorlardı. Bu yol üzerinde bulunan derbentlerin de düzenli olarak hizmet verememesi bu eşkıyalık olaylarına zemin hazırlamaktaydı.

Maraş'ın kuzey ve batısında yer alan sulak ve verimli yaylalar konargöçer aşiretleri bu bölgeye cezbediyordu. Yaz aylarında bu yaylalara çıkan muhtelif aşiretler, buraların huzur ve güvenliğini tehdit ediyorlardı. Bu nedenle Maraş çevresinde meydana gelen olayların birçoğunun da aşiret eşkıyası tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Zira aşiret eşkıyası bağlı bulunduğu aşiret beyine ve aşiretinin gücüne güvenerek pervasızca ticaret kervanlarını ve yerleşik halkın mal, eşya ve hayvanlarını yağmalayarak, mensubu olduğu konargöçer zümreye karışıp izini kaybettiriyordu. Bunun yanı sıra, Maraş'ın Zeytun nahiyesinde meskûn Ermenilerin de birtakım soygun ve gasp olaylarına karıştıkları görülmektedir.

Eşkıya takibi ile görevlendirilen devlet memurları da, devlet otoritesinin zayıfladığı bu dönemde, aşiretleri karşılama almak istemediklerinden eşkıyalık bir türlü önlenemiyordu. Eşkıyalığın önlenememesinin bir başka nedeni de devlet tarafından görevlendirilen memurların karıştıkları yolsuzluklar idi. Bunların, aşiret beylerinden ve mahallî zorbalardan aldıkları rüşvet karşılığında olaylara göz yumdukları ve saltanat merkezine zulüm gören reyanın ıstıraplarını yansıtmadıkları, suçluları cezasız bırakarak onları cesaretlendirdikleri anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti, eşkıyaya karşı birtakım tedbirlere başvurmuştur ancak devletin, olayları önlemede başarılı olduğu söylenemez. Ekonomisi her geçen gün zayıflamakta olan Osmanlı Devleti'nde, devlet adamlarının sürekli seferlerde bulunması nedeniyle, eyaletlerde meydana gelen otorite boşluğu, devletin caydırıcılığını da azaltmıştır. Öyle ki; Maraş merkez kazasında ikamet eden bir eşkıya, Maraş beylerbeyinin şehir dışında oluşundan istifade ile onun konağını yağmalama cürretini dahi gösterebilmiştir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- Mühimme Defterleri (MD) Nr. 130, 139, 140, 258.
- Maraş Ahkâm Defterleri Nr. 1, 2, 4, 5.
- Hatt-ı Hümayun (HH) Nr. 22327-A., 22265, 22313-C.
- İrade-i Meclis-i Vâlâ (İMV) Nr. 11853.
- Sadaret Mektûbî Kalemî Nezaret ve Devâir (A.MKT.NZD.) Dosya: 185, Gömlek: 13.
- Sadaret Mektûbî Kalemî Meclis-i Vâlâ (A.MKT.MVL.) Dosya: 72, Gömlek: 98.

II. Araştırma ve İncelemeler

- AKDAĞ, Mustafa, "Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri 1730-1839", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. VIII-12, Sayı: 14-23 (1970-19749, Ankara 1975.
- DARKOT, Besim, "Maraş", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 310.
- FAROQHÎ, Suraiya, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler* (Türkçesi: Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul 1993.
- GÜRBÜZ, Mehmet, *Kahraman Maraş Merkez İlçe'nin Beşerî ve İktisadî Coğrafyası*, Kahraman Maraş 2001, s. 218.
- KHAZANOV, Anatoly M., *Nomads and Outside World* (Translated by Julia Crookended), Wisconsin 1994.
- ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul 1990.
- ÖZKAYA, Yücel, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları Ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara 1985.
- ÖZTÜRK, Mustafa, "XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları", *Belleten*, C. LIV, Sayı: 211 (Aralık 1990), Ankara 1991.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, İstanbul 1998.
- SÖYLEMEZ, Faruk, "Osmanlı Dulkadirli Siyasî ve Sosyal Münâsebetleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 138, İstanbul 2002, s. 175-196.

TIZLAK, Fahrettin, XIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Yukarı Fırat Havzasında Eşkîyalık Hareketleri, *Belleten*, C. LVII, Sayı: 220 (Aralık 1993), Ankara 1994.

TÜRKAY, Cevdet, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul 1979.

ULUÇAY, Çağatay, *18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkîyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1955.

YAZIM KILAVUZU, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005.

YİNANÇ, Refet, *Dulkadirli Beyliği*, Ankara 1989.